

Gepubliceerd in de rubriek Thema van het maandblad Nader Bekeken van juni 2001
--

VERSLETEN VERBAND?

Dat er binnen de kerk verschillen voorkomen is niet vreemd. Christus vergadert zijn kerk in de eenheid van het geloof en deze eenheid is iets anders dan een uniforme denk- en gedragscode. Binnen de band van het geloof vormt de kerk een veelkleurig geheel. Dat geldt ook voor het kerkverband waarin de geloofseenheid die tussen kerken bestaat tot uitdrukking komt. Verschillen zijn niet vreemd. Toch wordt zo nu en dan geschreven over hoe we met die verschillen moeten omgaan in de kerk. Kennelijk gaat ons dat niet altijd zo gemakkelijk af. En inderdaad, soms rijst zelfs de vraag of het verband waarin wij leven niet aan slijtage onderhevig is.

Dubbele praktijk.

Om iets over deze slijtage op te merken heb ik geen overzicht van allerlei verschillen te geven. Dat zou vermoedelijk eindeloos zijn en in elk geval overbodig. Het gaat mij om de manier waarop we in de kerkelijke besluitvorming met onze verschillen omgaan. Daarvoor neem ik drie voorbeelden.

Het meest vallen de verschillen op rond de uitbreiding van de gezangbundel. Er zijn gemeenteleden en kerken die weinig met de kerkelijke besluiten doen, uit verzet tegen de invoering van liederen uit het Liedboek. Anderen zingen onbekommerd uit de proefselectie, voorafgaand dan wel in de eredienst. Er zijn kerken die zich houden aan 121 liederen die de synode heeft geselecteerd. Andere gemeenten hebben binnen die selectie nog weer een eigen keus gemaakt die plaatselijk gezongen wordt. Er zijn er ook die buiten deze selectie zingen uit de ruimere keus die de deputaten hadden gemaakt. Je hoort ook dat er hier en daar zelfs buiten die keuzebundel om gezongen wordt. Van een consistente lijn is geen sprake. Ieder zingt op zijne wijs.

Dergelijke verschillen merk je ook bij de orden van dienst. Velen houden zich aan de orden die door de kerken zijn afgesproken. Er zijn ook voorgangers en kerken die aan de eredienst hun eigen invulling geven, soms met als motivatie dat het een speciale eredienst betreft, waarbij 'speciaal' een heel rekbare betekenis kan hebben.

M'n derde voorbeeld betreft de verhouding met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Velen staan afwijzend tegenover het aanhalen van de betrekkingen met deze kerkgemeenschap. Anderen willen dat wel, soms zelfs met de voorzichtige suggestie dat een schuldbelijdenis in die richting nodig zou kunnen zijn. Er zijn gemeenten die geen contact hebben, soms omdat dit vanwege de binding aan de belijdenis afgebroken is. Anderen zetten het contact voort en versterken het zelfs.

Deze voorbeelden laten dubbele lijnen zien. Er zijn steeds (globaal) twee opvattingen die ieder op eigen wijze vertolkt en realiseert. Dat is ook geen wonder. Niet alleen heb je nu eenmaal verschillen binnen de gemeenschap van de kerk, maar ook kun je in de kerkelijke besluitvorming de wrijfplekken aanwijzen waar slijtage ontstaat. Eigenlijk kan iedere opvatting in de genoemde voorbeelden zich op de kerkelijke besluiten beroepen.

Dubbele besluiten.

Dat er tegenover de gezangenuitbreiding een dubbele houding bestaat is in zekere zin eigen aan het gekozen traject van toetsing en beproeving. Dat laat voor de duur van

dat traject ruimte voor verschil in plaatselijk beleid. Het zal geen moeite kosten om met dat verschil om te gaan.

Een gegeven is wel dat er kerken en kerkleden zijn die het Liedboek als geheel beslist niet willen (en vermoedelijk ook niet zullen) aanvaarden en dat het op dit moment nog onduidelijk is of het zal worden toegestaan de eindselectie wel in een eigen bundel uit te geven. Daar komt bij dat de interesse om actief te beproeven danig is bekoeld doordat het niet merkbaar is dat de bijdragen daaraan vanuit de kerken door de generale synode zijn verwerkt. In de selectie van de 121 gezangen zijn liederen opgenomen waarop uit de kerken de nodig kritiek was gekomen, zonder dat de kritiek werd weerlegd. Is dat niet dubbel? Je gaat een traject van toetsing in. De uitkomst is niet duidelijk en het is de vraag wat er met het resultaat van de toetsing wordt gedaan. Het gevolg is dat ieder z'n eigen selectie gaat zingen.

Dat ligt ook in de besluitvorming van de generale synode zelf. Er is voor gekozen om als synode een selectie van 121 liederen te maken. Tegelijk werd toegestaan om liederen die niet in deze selectie opgenomen zijn toch in de eredienst te zingen. Dat geeft aan het besluit een dubbel karakter. Zo krijgt ieder z'n eigen lied en ieder kan zich ook beroepen op de besluiten die de kerken samen hebben genomen.

In het tweede voorbeeld, de orden van dienst, zie je hetzelfde. De kerken hebben met elkaar in de kerkorde de orden van dienst afgesproken en er zijn nog een aantal andere afspraken over onderdelen van de eredienst. Maar een synode sprak ook uit dat de kerkorde geen keurslijf is. Nu is het op zich al wat wonderlijk om in verband van een gezamenlijke afspraak over een keurslijf te spreken. Dat impliceert de mogelijkheid om onder een gezamenlijke afspraak uit te komen. Sindsdien wordt ook, onder verwijzing naar de keurslijfspraak van de synode, een eigen invulling aan de eredienst gegeven. Sinds de kerken voor aangepaste diensten de ruimte gegeven hebben om van de aangenomen orde en afspraken over te zingen liederen af te wijken, wordt ook het 'speciale karakter' van een eredienst wel gebruikt om van kerkelijke afspraken af te wijken.

Ook hier zie je een dubbele lijn. We hebben onze gezamenlijke afspraken over de orde van dienst. Toch ontstaat er een ruimte waarin iedere gemeente haar eigen invulling, haar eigen eredienst heeft.

Het derde voorbeeld laat dat ook zien. De gezamenlijke kerken hebben over de relatie met de Nederlands Gereformeerde Kerken een dubbele uitspraak gedaan. Aan de ene kant is uitgesproken dat een gesprek met het oog op kerkelijke eenheid niet kan worden aangegaan, dit om reden van de onaanvaardbare tolerantie m.b.t. de binding aan de belijdenis. Aan de andere kant is er een uitzondering gemaakt waardoor het mogelijke is om met plaatselijke NGK kerken over te gaan tot kanselruil en toelating tot het avondmaal, ook al kan er niet worden uitgesproken dat deze kerken landelijk gezien staan of willen staan op de grondslag van Gods Woord en de gereformeerde belijdenisgeschriften.

Over dit besluit valt nog wel meer te zeggen. Een dringende vraag is b.v. of je met een plaatselijke kerk kunt spreken alsof die geïsoleerd staat in het verband waarin zij zich bevindt. Hoe zien we dan het kerkverband? Wat is de consequentie hiervan voor de verhouding met plaatselijke kerken binnen het Samen-op-Wegverband? Die vragen laat ik nu rusten omdat het mij om de dubbelheid in de besluitvorming gaat. Daardoor

kan zowel de tegenstander van nader contact zich op een synode-uitspraak beroepen als ook de voorstander ervan.

Individualisme.

De kerkgeschiedenis laat zien dat er in de kerk altijd verschil van inzicht is geweest. Dat is vandaag geen nieuws en het hoeft niemand te verontrusten. Het is ook niet verwonderlijk dat kerkelijke besluiten wel eens het karakter dragen van een compromis waardoor broeders en zusters ondanks hun verschil van inzicht toch met elkaar konden samenleven. Daarmee zouden we de voorbeelden die ik noemde kunnen afdoen. Toch vraag ik me af of dit terecht is. De drie voorbeelden hebben naar mijn idee wel een erg hoog compromisgehalte, om niet te zeggen dat de twee lijnen die herkenbaar zijn elkaar eigenlijk tegenspreken. Wat heeft het voor zin om de kerken een gezangenselectie aan te bieden en tegelijk toe te staan dat er buiten die selectie om gezongen mag worden? Wat is de waarde van gezamenlijke afspraken terwijl diezelfde afspraken als een keurslijf worden betiteld en men ervan af kan wijken? Welke kant ga je op met het kerkelijk gesprek als het landelijk wordt afgehouden terwijl het plaatselijk kan worden geïntensiveerd? De ene lijn staat eigenlijk haaks op de andere. Het ene besluit haalt het andere eigenlijk onderuit.

Dat heeft ingrijpende gevolgen voor de manier waarop de kerkelijke besluiten worden ontvangen. Een kerk kan een gemeenschappelijk besluit aanvaarden bij de gratie van het feit dat ze haar (plaatselijk) gevoelens er voldoende in herkent. Aan andere elementen heeft ze geen boodschap. Die nemen andere gemeenten voor hun rekening. En als het zover is zal het ook niet zo lang duren of de Acta van een synode worden ongelezen bijgezet in het archief omdat de synode ervaren wordt als een show ver van het eigen bed.

De dubbele en tegenstrijdige lijnen in de besluiten wekken de indruk dat ook de besluitvorming zelf alleen met een royaal draagvlak kan worden afgerond omdat ieder van de afgevaardigden zijn standpunt er in zekere mate in terug vindt. Zo kan men het genomen besluit wel meedragen.

Dat er verschillen in de kerk zijn is niet nieuw. Maar de tijd waarin wij leven is in bepaalde opzichten wel nieuw. Het wordt ons vandaag voorgehouden dat je voor jezelf moet opkomen. Je wordt opgewekt om te werken aan jezelf. Je moet 'jezelf realiseren.' Ieder individu is waardevol. Democratie is, zo beweert men, dat elke stem telt. Waart de geest van het individualisme niet sterk rond in onze eeuw?

In een individualistische tijd zal het compromisgehalte van gemeenschappelijke besluiten allicht sterk stijgen. Besluiten kunnen alleen gedragen worden wanneer iedereen zichzelf er voldoende in herkent. Zijn de voorbeelden die ik noemde niet een indicatie dat het verband waarin we samenleven onder de druk van het individualisme slijt?

Twee uitersten.

In de loop van de tijd zijn een aantal manieren ontstaan om de verschillen in de kerk hanteerbaar te maken. Twee daarvan, de twee uitersten, zijn ook vandaag welbekend. Aan de ene kant is er de hiërarchie. Zij heeft de kerk opgebouwd in een rangorde van gezag. Bekend is de structuur van de rooms-katholieke kerk, die centraal wordt

aangestuurd door het hoogste gezag, de paus. Deze structuur geeft een grote verbondenheid en een hechte eenheid. Voor het oog althans. Het is bekend dat onder de paraplu van de pauselijke hiërarchie een enorme diversiteit aan opvattingen schuilt. Er is een beslissend gezag maar tegelijk is er ruimte waarin je orthodox-rooms of vrijzinnig, bijna alles geloven mag.

Dat zie je ook in protestantse kerken die hiërarchisch zijn gestructureerd. Terwijl de synode als een ambtelijke vergadering de gemeenschap van de kerk leidt is er de ruimte voor een zeer individueel geloof: de één mag ontkennen waarin de ander heilig gelooft.

Aan de andere kant is er het independentisme. Dat moet weinig hebben van centrale leiding en heeft ook weinig op met een kerkverband. Het legt grote nadruk op de zelfstandigheid van elke gemeente. Samenleven in een verband van kerken doe je alleen voorzover dat bij de plaatselijke gemeente past. De kerken kunnen samen een besluit nemen maar dat heeft geen zeggenschap maar hooguit de status van een advies. De plaatselijke gemeente beoordeelt zelf of ze het overneemt of niet. Dit independentisme stond aan de wieg van de Nederlands Gereformeerde Kerken en leeft daar nog altijd.

Tegenover de stijl van de schriftgeleerden en farizeeën leerde de Here Jezus zijn discipelen een andere houding: "Eén is uw meester en gij zijt allen broeders" (Matth.23:8). Leggen we de genoemde standpunten naast dit woord van de Here dan kunnen we zeggen: de hiërarchie vergeet dat Christus alleen Heer en Meester is. Het independentisme houdt er te weinig rekening mee dat de gelovigen allen broeders zijn die aan elkaar gegeven zijn om de ene Heer te dienen.

Het zijn twee uitersten. Ze vormen elkaars spiegelbeeld. Toch lijken ze in de grond van de zaak op elkaar. De hiërarchie kan een kerkgemeenschap alleen vorm geven doordat het ruimte laat voor uiterst individuele geloofsovertuigingen. Het independentisme bergt het risico in zich van verkeerde gezagsuitoefening door een kerkenraad of een predikant. De uitersten raken elkaar. Beiden lijken geschikt om in een individualistische tijd vorm aan de kerk te geven.

De derde weg.

De gereformeerde kerken hebben van oudsher een koers gevaren tussen deze klippen door. Ze hebben recht willen doen aan de zeggenschap van Christus en tegelijk aan de broederschap van de leden van zijn lichaam. Voor gereformeerd besef wordt de kerk niet geleid door een centrale figuur (een persoon of een vergadering) die van Christuswege bekleed is met ambtelijk gezag. Het is de gemeenschap van de broeders, de gemeenschap van de kerken zelf die, samenstemmend in het ene geloof, hun eigen zaken behartigen. De synode, dat zijn de kerken zelf, samenlevend en daarom samengekomen onder het gezag van het Woord van God.

Dat is de zin van artikel 31 van de kerkorde. Men mag zich tegenover onrecht op de gezamenlijke kerken beroepen. Er vallen besluiten. De gezamenlijke kerken zijn besluitvaardig. En besloten wordt er niet voor niets. Want de besluiten worden als bindend aanvaard. Tenzij het in strijd is met Gods Woord of de kerkorde. De kerkorde is een gezamenlijke afspraak. Die kan dan ook alleen door de kerken samen worden gewijzigd. En Gods Woord is het hoogste gezag. Daaraan onderwerpen gereformeerde kerken zich graag. Niet alsof er alleen over zaken gesproken mag worden die in Gods

Woord aan de orde komen. Dergelijk biblicisme hebben de kerken nooit gevolgd. Er zijn zaken die Gods Woord niet noemt maar die wel geregeld moeten worden. De kerkorde geeft daar zelf in veel artikelen voorbeelden van. Daar is alle recht en ruimte voor mits het blijft binnen de grens van het Woord van God en er geen besluiten worden genomen die binden boven hetgeen geschreven staat.

Dit artikel is anti-hiërarchisch. Kerkelijke besluiten komen niet van hogerhand. Het zijn de kerken zelf die hun eigen zaken behartigen onder het gezag van de Here Christus zelf. Wel kan er een afstand tussen het handelen een synode en de plaatselijke kerken worden gecreëerd. Dat kan gebeuren wanneer rapporten zo talrijk en omvangrijk worden dat een plaatselijke kerk niet meer in staat is om het goed te verwerken. Afstand ontstaat ook wanneer de zaken van de kerken worden tot zaken van deskundigen die zich in hun deskundigheid van de kerken verwijderen. Hiërarchie kan ook een deskundigenhiërarchie zijn! Afstand ontstaat ook door de mentaliteit die niet verder kijkt dan het plaatselijk erf, uit gebrek aan besef dat het ter synode om de eigen zaken gaat. Dan ben je wel verzeild in de buurt van de andere klip – die van het independentisme.

Artikel 31 is ook anti-independentistisch. Het zijn de kerken zelf die in een synode hun eigen zaken behartigen. Het is geheel ongerijmd wanneer de besluiten die genomen zijn niet door de kerken worden aanvaard. Artikel 31 sluit die opstelling uit. De afspraak is dat de genomen besluiten als bindend worden aanvaard. Er staat niet dat deze besluiten door de plaatselijke kerk voor bindend worden *verklaard*. Ze worden niet door een kerkenraadsbesluit voor de eigen gemeente rechtsgeldig gemaakt. Ze worden *aanvaard*. Ze *zijn* bindend. Het is niet de vraag óf je een synodebesluit voor je rekening neemt. Het is de afspraak dát je een besluit aanvaardt. De kerk heeft immers dat besluit (met de andere kerken mee) zelf genomen? Hier past geen reserve en evenmin een selectie uit de besluiten of van een deel van een besluit wat je wel of niet voor je rekening neemt.

Over(een)stemming.

Wanneer mensen vergaderen zijn er afspraken hoe de besluitvorming wordt afgerond. Zo is het ook in de kerk. Als bindend wordt aanvaard de uitspraak die bij meerderheid van stemmen is gedaan. Dat is de regel die we overeengekomen zijn. Op het eerste gezicht zou je zeggen: de meerderheid beslist.

Zo is het wel heel kort samengevat. Strikt genomen betekent het dat er een uitspraak wordt gedaan door een gedeelte, het grootste deel, van de vergadering. Daar komt de minderheid niet aan te pas. In de politiek krijg je ook wel de indruk dat democratie niet anders is dan dat 'de helft plus één' de dienst in de samenleving uitmaakt. Ontaardt dat niet gemakkelijk in de tirannie van de meerderheid? Wordt dat ook in artikel 31 bedoeld?

Het wordt in elk geval zo niet gezegd. We lezen dat een uitspraak '*bij meerderheid van stemmen wordt gedaan.*' Er staat niet '*door de meerderheid*'. Het is niet de uitspraak van *een deel* van de vergadering, maar van de vergadering als geheel. Dat doet deze vergadering op de manier van 'bij meerderheid van stemmen.' Maar het blijft de uitspraak van de gehele vergadering, inclusief allen die er anders over dachten. Dat het hierom gaat wordt geïllustreerd met een oud besluit en een oude gewoonte waarvan H. Bouwman (*Gereformeerd kerkrecht III/54*) melding maakt. De synode die in 1578 in Dordrecht gehouden werd sprak uit "In allen saken ... als de stemmen

neerstichlick sullen gheweghen syn salmen blyuen by het aduys der meeste stemmen om daarna te besluuten, het welcke besluut een yeghelick schuldich sal syn na te koemen.” De stemmen worden nauwgezet gewogen. Dat zal wel niet slaan op de formele stemming die de besluitvorming afrondt. Het slaat hier op de *inbreng* die ieder in de bespreking heeft. Die inbreng wordt gewogen en dan voegt de vergadering zich naar het advies van de meesten. Het gaat niet om het overstemmen, maar om het bereiken van inhoudelijke overeenstemming. Bouwman vermeldt in dit verband een gewoonte die destijds bestond. “Men wilde de minderheid niet overstemmen. Indien een minderheid tegen een voorstel gestemd had, trachtte men die minderheid te bewegen, zich naar het gevoelen van de meerderheid te conformeren” (54). Daarbij hangt het volgens Bouwman van de ernst van de bezwaren die er zijn af hoe met het besluit wordt omgegaan. Zijn de bezwaren zeer ernstig, dan kan dat z.i. er zelfs toe leiden dat een besluit niet wordt uitgevoerd of dat een broeder met een afwijkende mening gedragen wordt (p.55).

Dit zegt iets over de stijl van de kerkelijke besluitvorming. Het is niet de meerderheid die een besluit neemt en daarmee de minderheid overstemt. Het is broederlijk beraad. Men zoekt overeenstemming. Deze wordt niet bereikt als ieder zich maar voldoende in het genomen besluit herkent. Ze wordt gevonden doordat de vergadering zich enerzijds loyaal en maximaal naar het inzicht van de meesten voegt, en anderzijds met de aard en ernst van bezwaren rekening houdt. Dat is niet de stijl van het individualisme waarin iedereen opkomt voor zichzelf. Het is wel naar de aard van de broederlijke liefde die Christus ons leert.

Eensgezind.

Deze broederlijke stijl is essentieel in de gemeenschap van de kerk. Zeker ook wanneer we in kerkelijke besluitvorming onze eensgezindheid moeten bewaren in een individualistische tijd. Het kan ons er dan niet om gaan dat onze mening of onze wensen voldoende worden gehonoreerd. Het kan niet zo zijn dat besluiten alleen draagvlak hebben wanneer we onszelf er in herkennen. Een hoog compromisgehalte houdt de eensgezindheid niet in stand. Het gaat in de kerk toch niet om het halen van ons eigen gelijk? Dat was Paulus' gewoonte niet, en evenmin, zoals hij zegt, was dat de gewoonte van de gemeenten van God (I Kor. 11:16). Niet alles wat geoorloofd is is ook nuttig, zegt Paulus. Niet alles wat toegestaan is bouwt ook op. Het gaat er niet om dat ieder het zijne zoekt, maar wat des anderen is – bedoelt zal zijn: de opbouw van anderen (of het belang, verg. vs.33) van anderen. (I Kor. 10:23,24). Om haar eensgezindheid te bewaren wijst Paulus de gemeente op de zelfvernederen van Christus. Zijn gezindheid, waarin Hij uit liefde zichzelf voor ons vernederde moet de onze zijn. Dan zullen we de ander uitnemender achten dan onszelf en letten we niet alleen op ons eigen belang, maar ook op dat van anderen (Fil.2:). Wie Christus volgt leeft niet individualistisch, maar is gericht op de zelfverloochening ten dienste van de ander. Alleen door die gezindheid kunnen we voorkomen dat het verband waarin we samenleven slijtplekken van individualisme zal vertonen.